

POD MAATSCHAPPELIJKE INTEGRATIE
BETER SAMEN LEVEN
SPP INTÉGRATION SOCIALE
MIEUX VIVRE ENSEMBLE

European Urban
Knowledge Network

**Handelingen van het colloquium van 27 november 2018
betreffende de preventie van de radicalisering
in Europese steden**

**Brussel, Finance Tower
Organisator: POD Maatschappelijke Integratie, netwerk EUKN**

Inhoudsopgave

I.	Inleiding tot het dagprogramma	3
II.	Overzicht van de ochtendprogrammatie	4
A.	<i>De factoren die ten grondslag liggen aan het proces van radicalisering, door Allard Feddes, psycholoog aan de Universiteit van Amsterdam</i>	<i>4</i>
B.	<i>Blootstelling aan gewelddadig extremisme en politiek en religieus geweld via sociale media, door Lieven Pauwels, criminoloog aan de Universiteit Gent.....</i>	<i>8</i>
C.	<i>De identiteitsprocessen, de link tussen delinquentie en radicalisering, door Tarik Yildiz, socioloog en voorzitter van het Institut de recherche sur les populations et pays arabo-musulmans (IRPAM).....</i>	<i>11</i>
D.	<i>Overwegingen, door Tinneke Beeckman, filosoof</i>	<i>13</i>
E.	<i>Besprekingen</i>	<i>14</i>
III.	Overzicht van de namiddagworkshops	17
A.	<i>Identificatie en opvolging van het radicaliseringsproces en samenwerking tussen de plaatselijke overheid en de partners in twee Nederlandse steden</i>	<i>17</i>
B.	<i>Identificatie en opvolging van het radicaliseringsproces in de stad Antwerpen</i>	<i>19</i>
C.	<i>Opleiding van veldwerkers in de Franse wijken en meer bepaald in Noord-Frankrijk</i>	<i>21</i>
D.	<i>Opleiding van actoren in de wijken van de stad Luik</i>	<i>27</i>
E.	<i>Samenwerking tussen de lokale overheid en de partners in de Brusselse gemeente Sint-Jans-Molenbeek</i>	<i>28</i>
IV.	Conclusies	31

I. Inleiding tot het dagprogramma

Op 27 november 2018 organiseerden de dienst Armoedebestrijdingsbeleid en Stedelijke Samenhang van de POD Maatschappelijke Integratie en het netwerk EUKN (European Urban Knowledge Network) een colloquium om de uitwisseling van kennis en ervaringen over de preventie van radicalisering in de steden te bevorderen. In de voormiddag vonden plenaire zittingen plaats. Psychologen en sociologen zetten er de factoren uiteen die een individu ertoe aanzetten om te radicaliseren. De namiddag werd gewijd aan een reeks workshops, waarin de ervaringen op het terrein rond preventie van radicalisering (in België en in het buitenland) werden gedeeld. De deelnemers namen er ook deel aan het debat.

Mart Grisel, directeur van het EUKN/EGTC-netwerk, stelde bij wijze van inleiding de context van het EUKN-netwerk voor. Dat werd in 2004 opgericht tijdens het Nederlandse voorzitterschap van de Raad van de Europese Unie met de bedoeling om de uitwisseling van informatie over het stedelijk beleid tussen de lidstaten te bevorderen. België trad in 2005 toe tot het netwerk. Het netwerk gaat onder meer in op de problematiek van armoede in de stad, hierbij steunend op de kennis van het stedelijk beleid, en organiseert in dit verband conferenties en andere policy labs, in samenwerking met de bevoegde diensten van de verschillende overheden die zijn aangesloten bij het netwerk.

In 2016 beslisten Nederland, België en Frankrijk om de handen in elkaar te slaan om radicalisering te voorkomen. Een eerste mijlpaal moest de samenkomst van het netwerk op 23 maart 2016 zijn. De aanslagen van 22 maart in Brussel beslisten daar evenwel anders over. Het colloquium werd uiteraard uitgesteld en vond uiteindelijk pas plaats op 20 september 2016, met als thema het beleid ter preventie van radicalisering in binnen- en buitenland. Het huidige colloquium sluit aan bij deze conferentie en heeft als doel om dieper in te gaan op het aspect preventie. Zoals Mart Grisel in zijn inleiding benadrukte, is er *"de afgelopen twee jaar heel wat werk verricht op het gebied van radicaliseringspreventie. Preventie is belangrijk op lokaal niveau, in de steden en gemeenten. De gemeenten spelen immers een cruciale rol en kunnen de andere politieke instanties bijstaan. Radicalisering is een complex fenomeen dat heel wat uitdagingen op verschillende niveaus inhoudt: op school, op het werk, in de straat ... Daarom moet de cohesie in de samenleving versterkt worden om te vermijden dat kwetsbare individuen zich aangetrokken zouden voelen tot radicale ideeën van religieuze of politieke aard. Het is belangrijk om te werken aan het "samen leven" in de strijd tegen alle vormen van radicalisering. Daarom is het van cruciaal belang om meer te weten te komen over dit onderwerp. De samenkomst van vandaag heeft als doel om dit thema verder uit te diepen, samen met een interessant panel van experts op dit gebied."*

Tinneke Beeckman, filosofe, auteur en onderzoekster, nam vervolgens het woord om de deelnemers en sprekers te verwelkomen. Zij modereerde ook de ochtendgesprekken. Zij benadrukte de verschillende niveaus die in aanmerking moeten worden genomen: het microniveau (de persoon), het mesoniveau (de groep) en het macroniveau (de nationale en internationale context). Zij verwees hierbij naar de interventie van Allard Feddes, psycholoog aan de Universiteit van Amsterdam. De kwestie van sociale netwerken is ook een belangrijk aandachtspunt, zoals Lieven Pauwels, criminoloog aan de Universiteit van Gent, opmerkte. Tot slot moet er volgens Frans socioloog Tarik Yildiz ook aandacht uitgaan naar de jeugd in de voorsteden, om de heersende misverstanden ten aanzien van de geradicaliseerde jongeren uit de wereld te helpen en vernieuwende toekomstperspectieven aan te reiken.

II. Overzicht van de ochtendprogrammatie

A. De factoren die ten grondslag liggen aan het proces van radicalisering, door Allard Feddes, psycholoog aan de Universiteit van Amsterdam

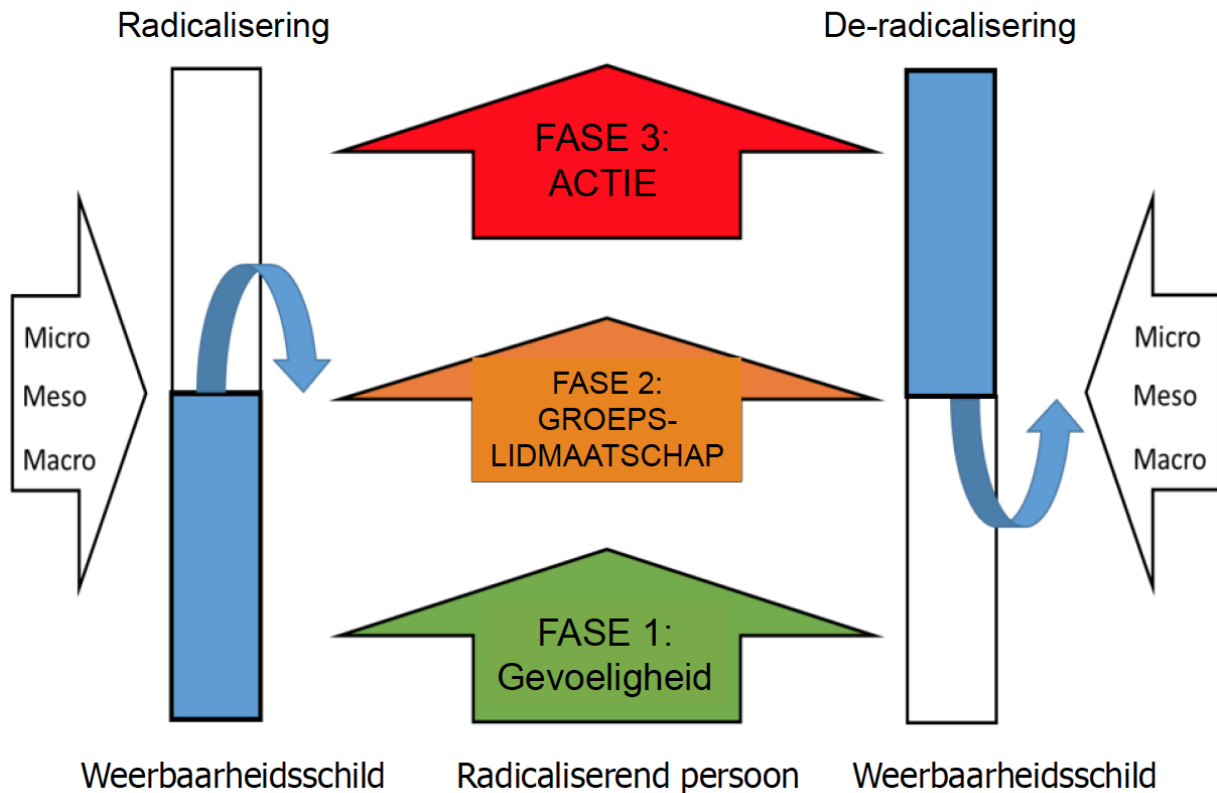
De eerste spreker van de ochtend maakte de balans op van de studies in sociale psychologie over het fenomeen radicalisering en de onderliggende factoren.

Allard Feddes, psycholoog en onderzoeker, herhaalde om te beginnen dat radicalisering een proces is dat tot stand komt door een combinatie van persoonlijke (microniveau) en contextuele factoren (mesoniveau, d.i. de omgeving, en macroniveau, d.i. de maatschappij). Er moet ook aan worden herinnerd dat terrorisme een uiterst zeldzame gebeurtenis blijft en dat het vrij moeilijk is om het typische profiel van een terrorist te schetsen. Het staat buiten kijf dat radicalisering een voorwaarde is voor terrorisme. Radicalisering is aanwezig bij alle terroristen, maar niet alle geradicaliseerde personen worden terroristen.

Het is ook belangrijk om de **termen "radicalisering" en "terrorisme" te definiëren**. De definitie van radicalisering door Doosje et al. (2016) luidt als volgt: "een proces waarbij individuen steeds meer bereid zijn om geweld te gebruiken tegen mensen die tot andere groepen behoren of tegen symbolische doelen met als doel maatschappelijke veranderingen tot stand te brengen of de politieke besluitvorming te beïnvloeden". proces waardoor een individu of een groep overgaat tot een gewelddadige actievorm - die rechtstreeks samenhangt met een politieke, maatschappelijke of religieuze extremistische ideologie - die ingaat tegen de gevestigde orde op politiek, maatschappelijk of cultureel vlak. Terrorisme wordt gedefinieerd als "gewelddadigheden die in het algemeen gericht zijn tegen niet-strijders met als doel maatschappelijke veranderingen te bewerkstelligen en politieke doelen te bereiken, door de bevolking ernstige vrees aan te jagen".

- Om het radicaliseringsfenomeen te doorgronden dat tot terrorisme kan leiden, moeten de **triggerfactoren van het radicaliseringsproces** worden achterhaald en moet er getracht worden om **types van geradicaliseerde personen** op basis van hun motieven te onderscheiden.

De sociaalpsychologische literatuur stelt een schema voor met de verschillende stadia van het radicaliseringsproces. Volgens dit schema kunnen er **drie stadia onderscheiden worden bij de geradicaliseerde persoon**: de sensibilisering van de individuele persoon, de aansluiting bij een groep en het overgaan tot actie. Afhankelijk van de fase waarin deze persoon zich bevindt, wordt hij/zij ook geconfronteerd met persoonlijke weerstand. Micro-, meso- en macrofactoren kunnen ook leiden tot meer radicalisering of juist tot de-radicalisering; deze factoren verschillen van individu tot individu.

Er spelen nog verschillende overwegingen mee in de radicalisering, die geen nieuw verschijnsel is en verschillende vormen kan aannemen:

- Er moet onder meer worden opgemerkt **dat heel uiteenlopende elementen een rol kunnen spelen in het radicaliseringsproces**, zoals bijvoorbeeld separatisme (een voorbeeld daarvan is het IRA -Irish Republican Army-, het conflict tussen Israël en Palestina, de PKK in Turkije, enz.), extreemrechtse politieke opvattingen (in het geval van de Ku Klux Klan of de Duitse populistische Pegida-beweging, ...) of extreem-links opvattingen (de FARC in Colombia, de Baader-Meinhof-Groep), een specifiek doel (zoals het Animal Liberation Front) of religieuze factoren (verspreiding van religie, de christelijke antiabortusbeweging Army of God in de Verenigde Staten).
- Er bestaan ook **theorieën die gebaseerd zijn op de psychopathologie** die aan de radicalisering ten grondslag zou liggen: auteur Cooper (1978, p. 261) stelt immers "je hoeft geen psychopaat te zijn om een terrorist te worden, maar het helpt." De hypothese is dat terrorisme psychopathologische stoornissen veroorzaakt (zoals schizofrenie) of dat terroristen psychopaten zijn (met een antisociale persoonlijkheid). Volgens andere auteurs echter, is een dergelijke interactie onvoldoende bewezen. Terrorismen kan soms juist als pro-sociaal worden ervaren (Gill & Corner, 2017) wat ook de groepsdynamiek zou kunnen verklaren. Ook Crenshaw (1981, p. 390) hangt deze theorie aan. Volgens hem is "het gemeenschappelijk kenmerk van alle terroristen dat zij normaal zijn."

- De vraag is dus waarom sommige personen zich aansluiten bij terroristische groeperingen. Wellicht heeft men aan de basis te maken met een persoon die vindt dat hij onheus behandeld wordt, die zich gediscrimineerd voelt. Vervolgens kunnen bepaalde factoren deze gevoelens versterken of triggeren op macro-, meso- en microniveau.
 - **Wat het microniveau betreft** (het persoonlijke niveau) kan men spreken van negatieve persoonlijke ervaringen. Auteurs Buys, Demant & Hamdy (2006, p.34) citeren bijvoorbeeld de confrontatie met de dood als een gebeurtenis uit het persoonlijke leven die het radicaliseringsproces in gang zet. Allard Feddes verwijst bijvoorbeeld naar het geval van een jongen wiens moeder eind 2001 overlijdt aan borstkanker. Deze gebeurtenis betekent een keerpunt in de ontwikkeling van de jongen. Deze confrontatie met het verlies van een naaste zet hem aan tot het zoeken naar een simplistische waarheid. Er kunnen ook andere factoren op microniveau of persoonlijke factoren meespelen, zoals een echtscheiding die leidt tot gedragsproblemen bij het kind (Murray et al., 2010-2012), verlies van werk, slechte resultaten op school die verband houden met het sociale statuut, uitsluiting, discriminatie, een negatieve ervaring met de autoriteiten, enz.
 - **Op mesoniveau** (groepsniveau) kunnen verschillende gebeurtenissen als triggerfactoren werken, zoals het verbreken van sociale bindingen (Prudon & Doosje, 2015), het ontmoeten van radicale personen (De Wever, 2015), toetreding tot een radicale groep (het fenomeen "Bunchs of guys/girls", Sageman), een huwelijk (Groen & Kranenberg, 2006), het volgen van een training (Bovenkerk & Roex, 2011), confrontatie met propaganda (Klausen, 2015) en meer bepaald via sociale netwerken ("Tweeting the jihad").
 - **Op macroniveau** (samenlevingsniveau) zijn de gebeurtenissen van grotere omvang, zoals een overheidsbeleid dat gericht is op de eigen groep, waarbij onverwacht of buitenproportioneel geweld wordt gebruikt (Crenshaw, 1981), aanvallen tegen de eigen groep (zoals de gebeurtenissen van 11 september; Moodeed et al., 2006), oproep tot actie/het aanbieden van een handelingsperspectief (zoals de oprichting van een kalifaat) (Richardson, 2012; Hubbard, 2015). Ook de Brexit kan hier als voorbeeld worden aangehaald, omdat die gedeeltelijk inspeelt op de migratiecrisis en de angst om de culturele identiteit te verliezen. Gebeurtenissen op wereldschaal kunnen door extremistische groepen worden misbruikt om het gevoel te creëren dat de eigen cultuur wordt bedreigd.
- Tot slot belicht Allard Feddes in zijn uiteenzetting **de vier basisbehoeften** waarop extremistische bewegingen inspelen om tot radicalisering over te gaan:
 - **Het zoeken naar een positieve identiteit en steun.** Mensen die op zoek zijn naar een identiteit zijn hun doelwit. Ofwel zijn zij reeds geïsoleerd van hun familie of vrienden, ofwel worden zij gedwongen om zich te isoleren, in ruil voor ondersteuning (Callimach, 2015; Prudon & Doosje, 2015; Mac Donald & Leary, 2015). Uit de studie van Cyberball (Williams et al., 2000; Eisenberger et al., 2003) blijkt dat er een verband bestaat tussen de impact van lichamelijke schade en ervaringen met discriminatie in geactiveerde gebieden in de hersenen.
 - **Het zoeken naar gerechtigheid en rechtvaardigheid.** Studies over collectieve acties tonen aan dat als een persoon zich niet langer in staat voelt tot handelen, hij zich

sneller aangetrokken zal voelen tot extremere vormen van actie of extremistische groepen (Tausch et al., 2011, Van Zomeren et al., 2008). Dit gevoel van onmacht of vernedering kwam ook ter sprake in een studie die werd uitgevoerd naar aanleiding van de moord op Theo Van Gogh (Van der Valk & Wagenaar, 2010). Ook Bin Laden verwees naar de vernederingen die het islamitische volk 80 jaar lang moest ondergaan door toedoen van de Amerikanen.

- **Zingeving.** Mensen die op zoek zijn naar zingeving hebben meer kans om te worden beïnvloed door extremistische bewegingen, vooral wanneer ze een traumatische ervaring hebben meegemaakt. Dit blijkt bijvoorbeeld ook uit de getuigenis van een bekeerling, die in de islam rust, eigenwaarde en een levensdoel heeft gevonden. Religie geeft hem houvast, leert hem om zich naar anderen te richten en beschermt hem (Bijs et al., 2006).
- **Sensatiezucht.** Sommige personen die zich aangetrokken voelen tot extremisme, doen dit uit een verlangen naar sensatie, adrenaline en spanning, zo blijkt uit een Noorse studie (Bjorgo & Carlsson, 2005; Nussio, 2017).

De verschillende elementen van deze studie over triggerfactoren, die betrekking hebben op persoonlijke ervaringen, zowel op groepsniveau als op een ruimer maatschappelijk niveau, werden vertaald naar een **digitale tool die kan worden gebruikt door talrijke actoren op het terrein** die kunnen worden geconfronteerd met mensen die mogelijk geradicaliseerd zijn (politie, leraren, maatschappelijk werkers, jongerenwerkers). Elke categorie van personen zal het type triggerfactor kunnen beoordelen dat kan worden vastgesteld in de omgeving van een persoon die wordt "verdacht" van radicalisering. Het instrument geeft vervolgens informatie over de situatie en tips om in dialoog te gaan, om de ernst van de situatie in te schatten en om indien nodig een beroep te doen op andere instanties.

Infographic Triggerfactoren - SZW

<https://www.socialestabiliteit.nl/professionals/triggerfactoren>

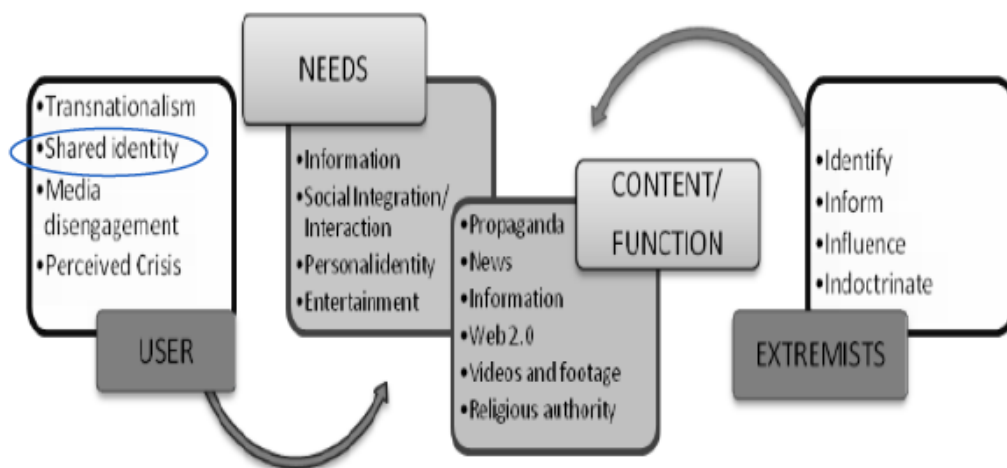

B. Blootstelling aan gewelddadig extremisme en politiek en religieus geweld via sociale media, door Lieven Pauwels, criminoloog aan de Universiteit Gent

De uiteenzetting van Lieven Pauwels heeft als doel inzicht te brengen in de mate waarin sociale media radicalisering kan beïnvloeden. De studie van de invloed van sociale media op het verschijnsel radicalisering is erg zinvol, vooral wanneer we bepaalde kwetsbare doelgroepen beschouwen, zoals jonge mensen die erg actief zijn op sociale netwerken.

- Als inleiding op zijn uiteenzetting verwijst de criminoloog naar een **reeks empirische studies, die sinds 2012** hebben getracht om de sociodemografische profielen van geradicaliseerde personen in kaart te brengen, zonder resultaat. Toch blijft men dit nastreven. Anderzijds bestaat er een overvloed aan definities van politiek of religieus geweld en werd er een aanzienlijk aantal risicofactoren gedefinieerd. Maar spelen al deze factoren wel degelijk een rol? Zou het niet beter zijn om over indicatoren te spreken, die van invloed zijn in bepaalde bevolkingsgroepen, op bepaalde leeftijden, en bij jongeren die minder weerbaar zijn? Toegegeven, er bestaan heel wat studies en de resultaten daarvan zijn niet altijd onomstreden.

Algemeen blijkt uit **studies over de rol van sociale media** dat deze communicatiewijze de toegangsdrempel bij contacten met terroristen en, meer in het algemeen, met personen die gewelddadige extremistische ideeën verspreiden, aanzienlijk verlaagt. Sociale media faciliteren de werving door radicale groepen. Ze vergroten de sociale mobilisatie (bijvoorbeeld door illegale, vaak spontane demonstraties) en vergemakkelijken de fondsenwerving en de toegang tot financiële middelen. Dit type media maakt het ook mogelijk om op grote schaal handleidingen, tutorials, gecorrigeerde versies van religieuze teksten, boeken over Jihad of radicale teksten met muzikale ondersteuning te verspreiden. Er kunnen versleutelde berichten of afspraken over aanvallen worden verspreid; verder wordt mensenhandel, terroristensmokkel, enz. hierdoor gemakkelijker.

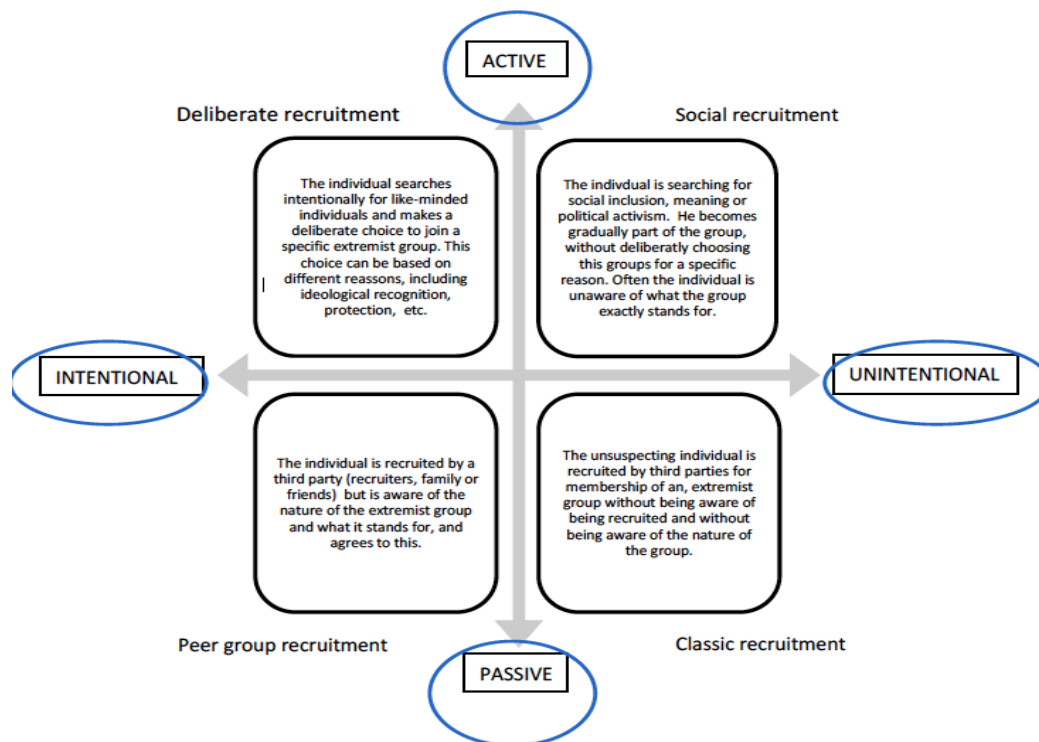
- Afgezien van al deze elementen die betrekking hebben op de feitelijke impact van sociale media op het faciliteren van gewelddadig extremisme, moeten ook **de processen en mechanismen in termen van selectie, zelfselectie en socialisering bestudeerd worden**. Deze zijn immers ook werkzaam in het radicaliseringsproces via sociale media. De meeste studies zijn inderdaad gericht op het analyseren van de inhoud van extremistische websites en/of de evolutie van communicatie. Toch is het ook van cruciaal belang om het effect van blootstelling aan extremistische inhoud via sociale media bij Belgische adolescenten te onderzoeken.

Daarom bestelden de FOD Binnenlandse zaken en de FOD Wetenschapsbeleid een studie getiteld "Radimed", o.l.v. Lieven Pauwels en met de medewerking van professor Fabienne Brion (UCL). Dit onderzoek werd gedurende twee jaar uitgevoerd en omvat een literatuuronderzoek, een kwantitatief luik met een online enquête bij 6.000 respondenten en een kwalitatief luik met semigestructureerde interviews van jonge extremisten. De doelgroep bestond uit jongeren van 16 tot 24 jaar. De volgende onderzoeksvragen werden behandeld: Is blootstelling aan gewelddadig extremistische inhoud via sociale media gelinkt aan concrete extremistische activiteiten? Wat is de relatie tussen sociale media en offline risicofactoren van gewelddadig extremisme? Wat is de relatie tussen blootstelling aan extremisme via sociale media en individuele extremistische attitudes?

Uit het onderzoek blijkt dat blootstelling aan sociale media een belangrijke rol kan spelen bij radicalisering, maar dat deze rol heel erg verschilt naargelang de betrokken jongeren. Voor heel veel jongeren is extremisme gelukkig geen optie, maar deze houding hangt sterk af van de context van veiligheid of onveiligheid waarin de jongere denkt te leven. Dit geldt ook voor het gevoel van onrecht of de vermeende dreiging ten aanzien van de groep.

Een belangrijk element dat uit deze studie naar voren komt en dat tot nadenken stemt, is de combinatie maatschappelijk kapitaal van individuen in de echte wereld en invloed van sociale media. De invloed die extremistische boodschappen uitoefenen op het individu, is gebaseerd op persoonlijkheidsprofielen die gevoelig zijn voor gevoelens van frustratie, discriminatie, vernedering, vervreemding, onrecht. De beïnvloede personen moeten dus cognitief, maar ook emotioneel, openstaan voor dit soort boodschappen. Extremistische groeperingen spelen overigens handig in op beide aspecten, door als het ware online inhoud "op maat" aan te bieden, waarbij zij zich vooral richten op individuen die op zoek zijn naar een sociale identiteit. Deze tactiek volgt de wet van vraag en aanbod, wat ook extremisme doet, door simplistische maar logische en toegankelijke informatie aan te bieden over terrorisme als oplossing voor de malaise. Ook zelfmoordterroristen hanteren deze principes: zij zoeken een morele rechtvaardiging voor hun handelingen via processen en identiteiten, totdat zij erin slagen om deze acties als normaal te beschouwen, als zijnde een militante reactie op onrecht.

- Lieven Pauwels belicht aan de hand van het volgende diagram de verschillende scenario's om in contact te komen met extremistische groepen in functie van de attitude van de personen: de actieve of passieve blootstelling en het opzettelijke opzoeken of per ongeluk aantreffen van informatie. Volgens de onderzoeker moet er een onderscheid worden gemaakt tussen de actieve en passieve blootstelling aan sociale media: het proactief opzoeken van informatie over gewelddadig extremisme, verhoogt het risico op radicalisering.

Een geïntegreerde aanpak van verschillende elementen die de proactiviteit van individuen beïnvloeden, kan van invloed zijn op de toetreding tot een extremistische groep: de gepercipieerde onrechtvaardigheid voor zichzelf of voor de eigen groep en de negatieve ervaringen in vele aspecten van het leven, beïnvloeden het risico op radicalisering. De gevolgen daarvan zijn gevoelens van vervreemding, onmacht, groeiende achterdocht en afwijzing van het systeem. Het individu wil zijn negatieve gevoelens bevestigd zien en is daardoor vatbaarder voor extremistische informatie, wat leidt tot een snelle werving. Al deze factoren maken dat politiek en religieus geweld wordt goedgepraat. Daartegenover staat dat sociale integratie en vooral het samenspel van een reeks integrerende elementen zoals sociale banden met de familie, op school en op het werk, beschermende factoren zijn. Hoe sterker de banden met de maatschappij, des te minder kans er bestaat dat geweld om politieke of religieuze redenen zal worden aanvaard. Opvallend is ook dat het gepercipieerde gevoel van onrecht sterker aanwezig is bij individuen met weinig zelfbeheersing, die impulsiever zijn.

Wat preventie betreft, is het ook belangrijk om een aantal conclusies te trekken met betrekking tot de doorlaatbaarheid voor radicaliseringsboodschappen, met een focus op de preventieve aanpak, die effectiever is dan deradicalisering. Er zouden bepaalde radicale maatregelen moeten worden genomen, zoals het sluiten van fora of sites die haatdragende en extremistische berichten verspreiden. Dit geeft immers een krachtige boodschap, ook al is het een illusie om te denken dat we dit soort uitlatingen voor eens en voor altijd uitroeien. Een totaal verbod is evenwel uit den boze, omdat sociale media ook een barometer zijn en jongeren ook bewust kunnen maken van de mate van radicaliteit van de bezochte websites. Er moeten sterke signalen worden gegeven, zonder te vervallen in een eenzijdige benadering. Preventie is de beste remedie, maar er moet worden nagedacht over de manier om die toe te passen (voor wie? in welke context?). Deze preventie moet ook worden geëvalueerd. Het is in ieder geval belangrijk om in dialoog te treden met de jongeren die zich aangetrokken voelen tot geweld, door de negatieve rol ervan aan te tonen en door deze jongeren te leren om nee te zeggen.

C. De identiteitsprocessen, de link tussen delinquentie en radicalisering, door Tarik Yildiz, socioloog en voorzitter van het Institut de recherche sur les populations et pays arabo-musulmans (IRPAM)

Na het schokeffect van de aanslagen in de grote Europese steden en voornamelijk in Parijs, waarbij Fransen geweld pleegden op hun landgenoten, werden vragen gesteld op basis van een identiteitsreflex: "Wie zijn zij, die ons land zo hard treffen? Waarom?". Sociologen stellen over het algemeen vrij standaard antwoorden voor, waarbij armoede wordt gekoppeld aan delinquentie/afwijkend gedrag. Sedert Bourdieu wordt delinquentie reflexmatig verklaard aan de hand van economische omstandigheden, die zouden aanzetten tot radicalisme of radicalisme zouden bevorderen, met problemen van socialisatie en marginalisatie die gelinkt zijn aan schooluitval, een moeilijke toegang tot de arbeidsmarkt, enz.

Deze benadering van radicalisering kan op verschillende manieren worden geïnterpreteerd en socioloog Tarik Yildiz citeert in deze context drie auteurs: Olivier Roy, die stelt dat "niet zozeer de islam radicaliseert, maar de radicalisering islamiseert" en dat het dus niet zozeer een kwestie van religie is dan wel een uitdrukking van generationele opstandigheid; Gilles Kepel, die stelt dat "we moeten uitgaan van de islam, de hegemonie van het salafistische discours om deze nieuwe gezichten van het terrorisme te identificeren" en François Burgat, die het fenomeen verklaart vanuit de derde wereld, vanuit een analyse van het postkoloniale erfgoed en de gevolgen daarvan in termen van racisme en discriminatie in de Europese samenlevingen. T. Yildiz, deze drie auteurs zijn emblematisch voor het huidige debat, dat is gestructureerd volgens deze drie assen.

- Om dit debat op gang te brengen heeft de Franse socioloog zijn veldwerk voorgesteld, getiteld "Qui sont-ils ? Enquête sur les jeunes musulmans de France" (uitgeverij Toucan, 2016). Het omvat een kwalitatief onderzoek op basis van 112 interviews met jongeren voornamelijk uit de Franse buitenwijken, met de bedoeling om een beter inzicht te krijgen in het radicaliseringsproces, maar ook in het isolement, het wantrouwen, het zich verzetten tegen de maatschappij, wat niet noodzakelijk betekent dat er tot actie wordt overgegaan. Onder de jongeren die deel uitmaken van deze steekproef en die zichzelf beschouwen als tegenstanders van de rest van de samenleving, vinden we een reeks gemeenschappelijke kenmerken: een sterke ideologische dimensie (met een alomtegenwoordige verwijzing naar religie, ook al is de kennis daarvan slechts oppervlakkig), wantrouwen jegens instellingen (school, politie, enz.) die als zwak worden beschouwd (en wat is zwak is, is verachtelijk) en afwijkende trajecten die sterk gekenmerkt worden door delinquentie.

Achter de term "radicalisering" schuilt evenwel een erg verscheiden realiteit:

- De oppervlakkige moslims: jongeren die hun godsdienst erg weinig beoefenen, die zich vaak op kleine criminaliteit toeleggen en een radicaal discours ontwikkelen, waarbij ze een rigoristische en rituele visie op de islam aanhangen zonder deze evenwel te kennen of toe te passen, en die een grote bewondering koesteren voor de meest rigoureuze moslims.
- De exclusieve moslims, die mogelijk ook tot de eerste groep hebben behoord, maar die nu een letterlijke interpretatie van de islam verdedigen, die soms neigt naar het salafisme. Religie heeft hen uit de criminaliteit gehaald en heeft de plaats ingenomen door de leemte te vullen en door de grenzen op te leggen die de staat en de samenleving hen niet hebben kunnen opleggen.

De invloed van religie is in ieder geval aanwezig als sociale regulator (Durkheim, Tocqueville) en vult daarmee de economische leemte, het tekort aan gezag, het gebrek aan kader en grenzen, op een leeftijd waarop zij hun grenzen aftasten. Terwijl veel sociologen een paar decennia geleden het einde van de godsdienst zagen als een teken des tijds (Auguste Comte, Marcel Gauchet, Weber ...) spreken andere denkers, zoals Berger (*Le réenchantement du monde*, 2001) nu van een religieuze heropleving: godsdienst als antwoord op de identiteitsbehoeften van deze tijd, als een identiteitsdocument. Terwijl de jaren 60-70-80 gekenmerkt werden door de opkomst van het individu als een beslissende entiteit die essentiële keuzes maakt, die de link met zijn eigen identiteit reconstrueert door de vele keuzes die het moet maken (Paul Ricoeur), geeft godsdienst opnieuw duidelijkheid en de mogelijkheid om die identiteit te transcenderen en zich te bevrijden van deze vermoeidheid/angst om telkens zin te moeten geven aan elk moment van het leven, aldus Alain Erhenberg in "De vermoeidheid van zichzelf zijn". Religie geeft zodoende het antwoord op de vraag of het individu de juiste keuze maakt. Door deel uit te maken van een radicale groepering, wordt het individu ontlast van al zijn moeilijkheden en kan het zich herstructureren, dankzij een sterk gevoel van verbondenheid.

- De analyse van Tarik Yildiz omvat een tweede luik: het traject van geradicaliseerde individuen, dat heel wat lessen kan opleveren. Hij neemt als voorbeeld Omar Mostefaï, die toesloeg in de concertzaal Bataclan en die tussen 2004 en 2010 tot acht keer toe werd veroordeeld zonder één dag vast te zitten. Dit is geen geïsoleerd profiel bij de personen die tot de actie overgaan of hun handlangers. Hij werd geboren in Frankrijk was afkomstig uit de Franse buitenwijken en volgde het klassieke parcours van een kleine crimineel (overvallen, aanrandingen, kleine klassieke misdaden). Tijdens zijn parcours als delinquent was hij weinig praktiserend in zijn geloof. Hij radicaliseerde, leerde Arabisch, werd aanhanger van een andere visie van de soennitische islam, die een kader, een houvast en een sterke moraal bood.

Dit nieuwe traject leidt ertoe dat deze individuen de kleine criminaliteit achter zich laten; ze worden een voorbeeld voor andere jonge mensen die deze sterke toewijding respecteren, wat hen valoriseert. Deze krachtige "confectie-ideologie" geeft een antwoord op alle vragen. Zij gaat gepaard met een gebrek aan houvast, autoriteit en richtlijnen (school, justitie) en leidt tot radicalisering.

- Tarik Yildiz stelt vervolgens op basis van deze bevindingen een aantal preventieve maatregelen voor: in plaats van in te grijpen in de theologische dimensie en uitspraken te doen over de juiste denkwijze door religie te interpreteren en daarbij voorbij te gaan aan de legitimiteit van de staat (bijvoorbeeld imams financieren die een islam in Franse stijl belijden), in plaats van de predikers te controleren of gezinscellen aan te pakken waarop men uiteindelijk weinig grip heeft, bepleit Tarik Yildiz de harde aanpak: voor iedereen dezelfde eisen op het vlak van onderwijs op het ganse grondgebied, de kennis niet aanpassen aan het publiek en zowel positieve als negatieve discriminatie weigeren (omdat die haatgevoelens kan opwekken). Hetzelfde geldt voor de economische en sociale beleidslijnen: ook hier is differentiatie, zelfs indirect, uit den boze.

Wat de aanpak van delinquentie betreft, pleit hij voor responsiviteit: uit de studie van de trajecten blijkt dat er een verband bestaat tussen kleine criminaliteit en terrorisme, ook al is dit niet systematisch. De staat moet een strikt kader opleggen, zijn regels bekrachtigen, toezien op de naleving van zijn wetten die de gemeenschappelijke waarden van de gemeenschap weerspiegelen en streng optreden vanaf de eerste daad van delinquentie om de spiraal te doorbreken, om te tonen dat de staat niet zo machteloos is als deze jongeren wel denken. Dit doet ook vragen rijzen over de hele reactieketen, waarbij de gevangenis een ware misdaatschool is en de staat van de gevangenen ronduit catastrofaal is. Gevangenisstraffen moeten strikter opgevolgd worden: sommige profielen moeten geïsoleerd worden en er moet een strikt kader (werk, opleiding in de gevangenis) worden aangeboden, zodat herstel mogelijk nadat de gevangene zijn straf heeft uitgezeten.

In het algemeen pleit Tarik Yildiz voor een herbevestiging van de autoriteit, omdat een sterke lijn ook respect afdwingt. Men moet ook de waarden uitdragen en de leemte die door een zekere laksheid is ontstaan, vullen, omdat deze anders door andere ideologieën wordt ingenomen.

D. Overwegingen, door Tinneke Beeckman, filosofe

Na de respectieve bijdragen van een psycholoog, een criminoloog en een socioloog, was het de beurt aan Tinneke Beekman om te reageren op een aantal verklaringen die die ochtend werden afgelegd.

Het individu heeft het soms moeilijk om zich te positioneren in de liberale maatschappij van vandaag en te midden van alle sociale groepen, dreigt het individu zijn identiteit te verliezen. Het individu staat centraal in ons systeem en in de individuele rechten die de basis vormen van onze structuren. De maatschappij legt geen waardestelsel meer op en individuen zijn daardoor soms de weg kwijt. Het ontbreken van een zingevend kader en de hyper-individualisering blijft niet zonder gevolgen, maar hoe komt het dat sommige individuen meer dan anderen getroffen worden door dit gebrek aan ideologie en zich wenden tot een radicaal ideeëngoed? En hoe kunnen religieuze idealen ertoe leiden dat iemand handelt tegen de waarden van de maatschappij in? Wanneer religie niet langer als ideologie wordt gebruikt om goede daden te verrichten, dan kan zij leiden tot radicalisering en zelfs tot opofferingen in naam van deze religie.

Volgens Tinneke Beekman kan het radicale religieuze gevoel in het licht van de notie van ressentiment, een sleutelbegrip in de filosofie van Friedrich Nietzsche, in twijfel worden getrokken. Deze notie van ressentiment ten aanzien van de geleden ellende, het feit dat sommige individuen lijden zonder dat zij weerstand kunnen bieden, zal leiden tot het vormen van nieuwe waarden die gebaseerd zijn op het ervaren onrecht en het gevoel van hulpeloosheid dat frustratie en afgunst teweeg brengt. Zij die deze wrok (ressentiment) koesteren, haten en denigreren alles wat ze niet zijn, alles wat ze niet hebben, hetgeen hen er bijvoorbeeld toe aanzet om cultuur, kunst en schoonheid te laten verdwijnen of dit alles te normaliseren. Dat zagen we gebeuren bij Daesch en bij de nazi's, die tempels en kunstwerken ten gronde richtten.

Deze wrokmoraal speelt een belangrijke rol in het slachtofferschap van degene die het ervaart en die de andere ervan beschuldigt verantwoordelijk te zijn voor zijn lijden. Dit slachtofferschap kan overgaan naar een groep van individuen. Wanneer de identiteit van een groep wordt versterkt door dit ressentiment, dan bestaat het risico dat deze groep een ideologie gaat aanhangen die gebaseerd is op reactiviteit. Zo kan de groep een morele overtuiging aannemen die alle handelingen in naam van deze groepsidentiteit rechtvaardigt, hierin gesterkt door het ressentiment.

Volgens Tinneke Beekmans zou de denkoefening rond deze notie van ressentiment kunnen worden doorgetrokken, zodat we ook gaan nadenken over onze eigen kleine problemen die we vaak als ware drama's ervaren, of over onze zwart/wit zienswijze, en om onze mogelijkheden voor actie goed te overwegen en ons niet alleen te concentreren op onze passieve en negatieve reacties.

Hiertoe is het belangrijk om onze democratische stelsels te valoriseren, om individuen bewust te maken van hun actiemiddelen en om het empowerment van elkeen ten aanzien van de groep te bevorderen.

E. Besprekingen

Tijdens de vraag-en-antwoordsessie die volgde op de interventies van de ochtend, hadden de vragen om opheldering en de reacties onder meer betrekking op de tool die door Allard Feddes werd voorgesteld, en op de suggesties in termen van boodschap aan personen die mogelijk geradicaliseerd zijn. Deze tool wordt aangeboden in de vorm van een brochure, samengesteld door de Universiteit van Amsterdam en de Stad van Amsterdam. Volgens Allard Feddes is deze brochure niet bedoeld om alle vragen te beantwoorden, maar eerder

opgevat als een instrument voor leraars, ouders of burens die worden geconfronteerd met geradicaliseerde mensen. De nadruk ligt vooral op dialoog, op het handhaven van het contact en het nuanceren van extreme opvattingen. Dit sluit aan bij de mening van een andere aanwezige in de zaal, die benadrukt dat er alternatieven moeten worden aangeboden aan deze personen, zonder daarbij vijandig te zijn of systematisch het discours van de geradicaliseerde personen aan te vechten omdat dit nog meer afwijzende reacties teweegbrengt.

Een aantal vragen en opmerkingen hebben betrekking op de uiteenzetting van Tarik Yildiz. Er wordt opheldering gevraagd over de kwestie van de islam Franse stijl en de imams die in Europa zouden worden opgeleid. Volgens de spreker zouden deze maatregelen het haatzaaiende discours bestrijden en een gematigdere visie op de islam helpen verspreiden. Dit standpunt wordt evenwel weerlegd door Tarik Yildiz, ten eerste omdat de weg naar radicalisering niet noodzakelijkerwijs via de institutionele islam en de imams gaat, maar ook via andere kanalen, zoals sociale netwerken. Daarnaast heeft hij vragen bij de aanname dat imams die in Frankrijk worden opgeleid, een moderner gedachtegoed zouden aanhangen. Volgens hem zijn sommigen onder hen juist veel radicaler. Een maatschappelijk werkster uit de regio Antwerpen oppert dat er pas sprake kan zijn van zelfrespect, een positief zelfbeeld en een positieve rol voor deze jongeren in de samenleving, wanneer ook daadwerkelijk wordt erkend dat deze jongeren die dreigen te radicaliseren, worden gediscrimineerd. Tarik Yildiz vergelijkt die slachtofferideologie met een vorm van huisarrest: iemand vastpinnen in een hokje waarbinnen emancipatie onmogelijk is. Hij stelt dat dit hokjesdenken van nature catastrofale gevolgen kan hebben en pleit eerder voor een strenge aanpak, om geloofwaardigheid en respect af te dwingen en de jongeren op die manier te kunnen recupereren. Tinneke Beekman wijst er in dit verband op dat het soms moeilijk is om een perspectief van empowerment aan te bieden aan personen die zichzelf uitsluitend waarnemen door het prisma van de aanvallen die men denkt te hebben ondergaan. Wie wrokgevoelens (ressentiment) blijft koesteren, kan niet evolueren: hoe kan men aan deze moraal ontsnappen wanneer de maatschappij niet echt veel waardevolle perspectieven op een andere levenswijze aanbiedt? Therapie kan hierin soelaas bieden. Maar vaak is dit nog taboe en voor de meest kwetsbaren is therapie niet toegankelijk.

Nog een vraag aan het adres van Tarik Yildiz: hoe kan een harde aanpak met celstraffen voor geradicaliseerde jongeren worden overwogen als we weten hoeveel schade die omgeving aanricht op het vlak van radicalisering? Volgens de Franse socioloog is het zaak om de spiraal van delinquentie te doorbreken die vaak aanwezig is vóór de radicalisering, en om de rol van de staat te bevestigen. Maar daarvoor moet de hele keten worden aangepakt vanaf de minste vorm van criminaliteit op school - beledigend taalgebruik bijvoorbeeld - en moet er sprake zijn van een feilloze educatieve opvolging en een strikt disciplinair kader. Hierop reageert een aanwezige in de zaal, die oordeelt dat er een onderscheid is tussen strengheid en invloedrijkheid, evenals tussen structurerende/inhoudelijke elementen en militarisme.

Een andere spreker wil graag het project van een aantal verenigingen en scholen in België en Noord-Frankrijk belichten, die via een historisch-kritische lectuur de religieuze teksten in een nieuwe tijdsperspectief plaatsen. Een andere ervaring die wordt belicht, is die van de Université de Liège, het Cripel (Centre d'intégration pour les personnes étrangères ou d'origine étrangère à Liège) en het preventieplan van de stad Luik, waarin wordt gepleit voor een psychosociale en multidisciplinaire aanpak van geradicaliseerde personen. Deze aanpak brengt politiemensen, bestuurlijke autoriteiten, criminologen, psychologen en personen die de teksten kennen, samen. Ook het instituut voor de ontwikkeling van opleidingen over de islam van de Federatie Wallonië-Brussel wordt als oplossing voorgedragen.

III. Overzicht van de namiddagworkshops

In de namiddag konden de deelnemers kennismaken met de initiatieven op het terrein door middel van workshops waarin de ervaringen ter plaatse rond preventie van radicalisering aan bod kwamen. Zij konden er de relevantie van de aldus opgezette modellen bespreken.

Tijdens deze workshops kwamen drie transversale thema's aan bod:

1. de identificatie en opvolging van het radicaliseringsproces,
2. de vorming van straatwerkers in de wijken,
3. de samenwerking tussen de plaatselijke overheid en de partners.

De volgende samenvattingen hebben aldus betrekking op de ervaringen met de verschillende thema's, met uitzondering van de samenvatting betreffende twee Nederlandse diensten -voor de stad Den Haag en de stad Amsterdam- die wegens hun gelijkaardige benadering samen werden toegelicht.

A. Identificatie en opvolging van het radicaliseringsproces en samenwerking tussen de plaatselijke overheid en de partners in twee Nederlandse steden

De twee sprekers die de ervaringen op het terrein in Amsterdam en Den Haag voorstelden, benadrukten beiden de context van verhoogde terrorismedreiging waarin Nederland zich bevindt sinds de aanhouding van zeven mannen op 27 september 2018, op verdenking van het voorbereiden van een grote terroristische aanslag. Hierop trok Nederland het dreigingsniveau op tot 4, op een schaal van 5. Het risico dat er een nieuwe terroristische daad wordt gepleegd, hetzij door islamisten hetzij door een extreemrechtse beweging, is dus reëel. Steden als Amsterdam en Den Haag proberen dan ook op deze bedreiging te reageren door meer dan ooit te blijven investeren in een inclusieve samenleving.

*"Het veiligheidsprobleem zal nooit volledig opgelost geraken, maar het kan beheersbaar worden gemaakt. Om aanslagen te voorkomen, moeten er obstakels worden gecreëerd, zoals sociale banden en een rechtvaardigheidsgevoel", stelt **Peter Winkelman, interim-manager van het programma "Radicalisering en polarisatie" van de stad Amsterdam** (die benadrukt dat hij ten persoonlijke titel aan het colloquium deelneemt). Als veldwerker is hij van mening dat ook de culturele dimensie aan bod moet komen. "Het probleem van radicalisering wordt benaderd vanuit een erg blanke invalshoek, terwijl Amsterdam een erg gemengde stad is. De vraag of een persoon al of niet gevaarlijk is, is vaak een ideologische kwestie. Het verband tussen salafisme en terrorisme is bijvoorbeeld nooit wetenschappelijk bewezen."*

Ook Den Haag is voorstander van een liberale benadering. De lokale overheid heeft een zogenaamde "360-graden" benadering ontwikkeld die op drie evenwaardige pijlers berust: preventie, repressie en hersocialisatie. *"Wij doen niet aan "de-radicalisering" want we willen niet optreden als een soort van "gedachtenpolitie" benadrukt **Tamara Joop, projectleider van de dienst IPPR (Informatie Preventie Polarisatie en Radicalisering) van Den Haag**. "Het is uw goed recht om er radicale ideeën op na te houden. Maar als u uw visie met geweld opdringt of als u vindt dat een vrouw geen burgemeester mag worden of u bereidt een verboden of gewelddadige demonstratie voor, dan is dat wél ons probleem."*

In beide steden wordt nauw samengewerkt met de familie en professionals (leerkrachten,

animatoren, straatwerkers, enz.) die met de jongeren in contact staan, om radicalisering op te sporen en te voorkomen. Zij krijgen hiertoe een vorming om de tekenen van een mogelijke radicalisering op te sporen. Ook de plaatselijke ambtenaren worden hiervoor opgeleid. Beide sprekers benadrukken evenwel dat deze tekenen met de grootste voorzichtigheid moeten worden gehanteerd om individuen of populaties niet te stigmatiseren. *"Geseind staan als geradicaliseerd persoon heeft een grote impact. Vanaf dat moment dringt de overheid je leven binnen en dat blijft niet zonder gevolgen. Deze kunnen positief zijn, maar ook heel negatief. De neiging bestaat dat elke moslim wordt gezien als een mogelijke terrorist en om een bekering tot de islam gelijk te stellen met radicalisering. Het is weinig doeltreffend om mensen op te sluiten in hokjes. Gelukkig komt aan deze mentaliteit geleidelijk aan een einde"*, merkt Peter Winkelman van de stad Amsterdam op. Er moet niet alleen bepaald worden wat radicalisering is, maar ook wat radicalisering niet is, voegt Tamara Joop eraan toe. In samenwerking met de politie evalueert de stad Den Haag indicatoren om radicalisering op te sporen en stelt zij deze ook bij. Dankzij dit werk van lange adem konden individuen het toezichtstelsel verlaten, klinkt het bij de projectleider van de dienst IPPR: *"Zodra bij een gesignaleerd persoon een gedragsverandering plaatsvindt, is het belangrijk om te kunnen zeggen dat deze persoon opnieuw een burger is geworden zoals de anderen!"*

De lokale overheden spelen een cruciale rol bij het verzamelen van informatie, omdat zij het dichtst bij de bevolking staan en over een netwerk van lokale actoren beschikken, merken beide sprekers op. *"In de steden moeten er efficiëntere netwerken komen die signalen opvangen en tendensen waarnemen. Mensen vrezen dat hun kind hen zal worden ontnomen en willen dan ook niet met de politie praten. De familie en burens zijn eerder geneigd om informatie te delen wanneer dit in een vertrouwensvolle sfeer gebeurt, waar zij zich op hun gemak voelen. Dit informele netwerk is gemakkelijker tot stand te brengen door de stad dan door de politie"*, benadrukt Tamara Joop. Peter Winkelman betreurt op zijn beurt dat lokale autoriteiten niet voldoende geïnformeerd zijn om hun taken op het gebied van veiligheid naar behoren uit te voeren. *"De stad krijgt geen informatie over daden van geweld die de politie vaststelt. Hetzelfde probleem stelt zich bij de mentale gezondheidszorg. Er is geen adequate rechtsgrondslag voorhanden die psychiaters het recht geeft om ons deze informatie door te geven.. Speeltuinen, scholen en openbare ruimten waar jongeren samenkomen staan weliswaar onder bijzondere toezicht, maar de strijd tegen radicalisering mag zich niet beperken tot de fysieke ruimten. Vaak begint radicalisering op het internet en wanneer de tekenen fysiek zichtbaar worden, is het vaak te laat om in te grijpen. P. Winkelman stelt: "De jongeren die wij zoeken, gaan niet naar de moskee. De rekrutering die vroeger gebeurde aan de uitgang van de moskee, behoort tot het verleden. Terroristen van vandaag rekruteren online, op platformen die ontoegankelijk zijn voor de autoriteiten. Of het nu gaat om islamisme of extreem rechts, de eerste contacten worden vaak gelegd in de 'chatrooms' van schiet-spelletjes."* Dit bemoeilijkt de taak van de autoriteiten aanzienlijk: *Moeten ambtenaren misschien online spelletjes spelen met de jongeren?"*

Den Haag heeft in deze context opleidingen ontwikkeld voor ouders en grootouders. Het gebruik van internet en sociale media maakt deel uit van het programma. *"Ons doel is dat deze gezinnen het internetgedrag van hun kinderen kunnen volgen, dat zij de controle houden op de bezochte websites en dat zij naar behoren zijn geïnformeerd om met hen te kunnen praten."* Het internet wordt ook gebruikt als een instrument om de kritische geest van jongeren te ontwikkelen en om hen aan te moedigen om de informatie over de Jihad of de interpretatie van de Koran te controleren, om hun bronnen te kruisen en te verifiëren. Ook in de activiteiten op school wordt dit kritisch denken gepromoot. *"In de klasactiviteiten gebruiken we nooit de termen 'strijd tegen radicalisering'. Het is de bedoeling om jongeren te*

leren debat te voeren op een inclusieve manier. Er moet met de jongeren gepraat worden. Praten over wat zij zien in het nieuws. We vertellen kinderen niet wat juist is, maar we leren hen een discussie aan te gaan, hun visie te onderbouwen met argumenten en 'fake news' te herkennen", legt Tamara Joop uit. Dit leerproces moet van jongs af aan plaatsvinden en niet pas vanaf de adolescentie, zoals tegenwoordig al te vaak het geval is op school.

De Amsterdamse autoriteiten benadrukken ook het belang om acties te ondernemen om de sociale cohesie te versterken: *"Wanneer we jongeren voorstellen om voetbal te spelen, dan is niet zozeer dat voetballen belangrijk, maar wel de samenhang te bevorderen. Jammer genoeg behoort het smeden van sociale banden als dusdanig niet tot de gesubsidieerde activiteiten. En toch is het van cruciaal belang om hierin te investeren."* Deze benadering moet jongeren helpen om hun horizon te verbreden, zodat ze zich niet opsluiten in slechte omgevingen, verduidelijkt Peter Winkelman *"Vroeger stelden we een activiteit voor die bedacht was om de doelgroep te plezieren als we jongeren wilden benaderen. Vandaag willen we de perspectieven en activiteiten combineren om diversiteit te creëren. Het heeft geen zin om jongeren samen te brengen die tekenen van radicalisering vertonen! Er moet een positieve identiteit worden gecreëerd die niets te maken heeft met radicalisering."* Haar collega uit Den Haag beaamt: *"Jongeren moeten uit de buurt blijven van negatieve opinion leaders. En de beste manier om dit te doen, is via professionals die trachten structuur te geven aan het leven van de jongeren."*

B. Identificatie en opvolging van het radicaliseringsproces in de stad Antwerpen

Elke Wouters, casemanager Jeudginterventie van de stad Antwerpen tot eind 2018 (zij is nu NVA-parlementslid in het Vlaams Parlement), stelde tijdens de workshops in de namiddag de Radix-tool voor, een instrument dat ontwikkeld werd om radicaliseringsfenomenen te identificeren en te volgen. Deze tool, die deels gebaseerd is op de ervaringen in Nederland, komt tegemoet aan de bezorgdheid van vele preventiewerkers van socioculturele verenigingen en maatschappelijk werkers. De Radix-tool is dus vooral tot stand gekomen met kennis van de situatie ter plaatse en rekening houdend met de bezorgdheden van de werkers op het terrein. Het doel is om eventuele problemen met betrekking tot radicalisering op te sporen en antwoorden te bieden aan eerstelijns werkers.

Hoe zijn maatschappelijk werkers erop gekomen om een dergelijk instrument te ontwikkelen? Eerst en vooral is dit omdat er behoefte aan was. In 2015 werd België geconfronteerd met een opstoot van radicalisme en geweld. In 2016 werden aanslagen gepleegd. Maatschappelijk werkers werden geconfronteerd met deze complexe fenomenen. Zij hadden behoefte aan een hulpmiddel om families of individuen te kunnen opsporen die vatbaar waren voor radicalisme en dreigden te radicaliseren. Bij de maatschappelijk werkers bestond deze 'identificatie' weliswaar al, maar in de praktijk gebeurt dit vaak intuïtief en op basis van gevoelens en indrukken die vaak wel kloppen, maar die de veldwerkers kwetsbaar maken. De term 'radicalisering' gebruiken op basis van een persoonlijke overtuiging legt een enorme last op de

schouders van de maatschappelijk werkers, ook al is deze overtuiging geworteld in de praktijk.

Ook de behoefte aan een gemeenschappelijke taal voor alle betrokken partijen, aan een duidelijke terminologie, waarbij kennis over dit thema wordt gedeeld en geassimileerd, ligt ten grondslag aan de Radix-tool. Er was nood aan een kader om deze uitwisseling mogelijk te maken en om situaties te objectiveren, vertrekkende vanuit de praktijk. Een aantal elementen zijn gebaseerd op ervaringen in Nederland, maar verder zijn er tal van inspiratiebronnen. Het onderwerp komt ruim aan bod in de literatuur. Alvorens deze tool in gebruik te nemen, werden talrijke adviezen ingewonnen zodat hij kon worden verbeterd en om zeker te zijn dat hij bruikbaar was. Het is belangrijk op te merken dat de Radix-tool berust op een multidisciplinaire benadering en dat hij kan worden toegepast op alle types van radicalisering.

Concreet werd de Radix-tool opgesteld in de vorm van een Excel-bestand. Men navigeert tussen de tabbladen die telkens vragenlijsten bevatten. Eén van de tabbladen gaat over het welzijn van de persoon. Men vindt er een reeks vragen die tevens indicatoren zijn van het welzijn thuis, op school, de opvoeding, activiteiten, sociale banden, enz. In deze indicatoren komen verschillende niveaus aan bod: het microniveau of persoonlijke niveau, het mesoniveau of groepsniveau en het macroniveau of de relatie met de buitenwereld. Telkens worden verschillende contexten in aanmerking genomen: de school, de vrienden, het gezin. Wanneer men op het tabblad radicalisering klikt, dan verschijnen er tien vragen, bijvoorbeeld over de mogelijkheid om tot actie over te gaan. Het doel van de Radix-tool is een grondige evaluatie te maken op zeer ruime en complexe gebieden zoals de weerbaarheid en zelfs de intelligentie van personen of de bestaansmiddelen van de gezinnen. De verschillende indicatoren verzamelen de sterke punten (+1) en de kwetsbaarheden (-1) van de betrokken personen.

Elke Wouters verduidelijkt: *"Het is vaak zo dat men niet de volledige vragenlijst hoeft in te vullen. Men kent immers vanzelfsprekend niet alle elementen over een bepaald individu, zijn netwerk van relaties, zijn welzijn. Het is erg belangrijk om dat te aanvaarden, en zich hier ook op te beroepen. Maar wanneer maatschappelijk werkers zich realiseren dat er teveel informatie ontbreekt, bijvoorbeeld over de school, dan zullen zij deze leemte moeten vullen en zich meer toespitsen op dat bepaalde aspect. Het is beter om niet te vertrouwen op te weinig indicatoren. De vragenlijsten zijn erg lang. Het is een vermoeiende karwei, omdat het tenslotte over personen gaat. Wie ernstig werk maakt van het invullen van de vragen, zal hier veel tijd aan besteden. Over de intelligentie van de betrokken persoon kan bijvoorbeeld erg lang gediscussieerd worden. Niet iedereen heeft immers dezelfde visie op wat intelligentie precies inhoudt."*

De tool kan worden gebruikt door een maatschappelijk werker, een politieambtenaar of een OCMW-medewerker, wat uiteindelijk een duidelijk beeld geeft van de persoon in kwestie. Maar om de vragenlijst in te vullen, moet men beschikken over een goede kennis van de situatie en moet men het geval goed beheersen. Een belangrijk element is dat deze vragenlijst in overleg met andere sectoren moet worden ingevuld. Er werden overlegmomenten georganiseerd waarbij de tool wordt gebruikt als hulpmiddel bij een gezamenlijk werk. Dit werk wordt gevolgd door concrete acties zoals contact opnemen met de school van de betrokkene, zijn sportclub ... De Radix-tool moet altijd hand in hand gaan met een plan van aanpak van de persoon, een actieplan waarin wordt aangegeven wat concreet moet gebeuren en met wie contact moet worden opgenomen.

De resultaten worden bekend van zodra de vragenlijst is ingevuld. Bij een hoog aantal kwetsbaarheden, gaan er "knipperlichten" op. Er zijn heel wat cijfers, die allemaal van belang zijn. Het algemene welzijn wordt weergegeven in subtotalen, en men zit in één oogopslag waar de kwetsbaarheden en sterktes liggen. Het doel van deze aanpak is een beter inzicht in de individuele situatie om de basis te leggen voor een effectieve aanpak. Le Radix-tool geeft een eerste indruk, in functie van de score op beide tabellen (welzijn en radicalisering). De score geeft weer welke kwetsbaarheden grondiger moeten worden bestudeerd door een multidisciplinaire aanpak te hanteren. Elk geval moet echter op individuele wijze worden onderzocht.

De tool wordt aangeleverd met een gebruiksaanwijzing in de bijlage. Daarin wordt onder meer benadrukt dat de tool met een kritische geest moet worden benaderd en dat hij enkel mag worden ingevuld wanneer men over voldoende informatie beschikt. En men mag vooral de conclusies die men in een bepaald geval verkrijgt, niet veralgemenen. Veel vragen over het gebruik van de tool, werden ook overgemaakt aan de ontwerpers ervan. In het bijzonder een reeks cruciale vragen met betrekking tot het startpunt: hoe te weten of deze tool moet worden ingevuld, hoe te weten of er op voorhand problemen zijn, hoe een bepaald professioneel taboe te overwinnen met betrekking tot deze vragen over radicalisering? Deze vragen worden beantwoord in de gebruiksaanwijzing van de Radix-tool. Wat men volgens Elke Wouters vooral voor ogen moet houden, is dat *"deze tool vooral een gemeenschappelijke taal aanbiedt, zodat informatie gemakkelijker doorstroomt en probleemsituaties gemakkelijker kunnen worden opgespoord. Het is een hulpmiddel op maat van de veldwerkers, dat een ruimer perspectief biedt op de situatie."*

Tijdens de vraag- en antwoordsessie die volgde op de presentatie van de tool, werd een vraag gesteld over deze aanpak en of deze verzoenbaar is met het beroepsgeheim. Voor Elke Wouters hangt dit af van het gebruik van de tool in de praktijk, maar ook van voorafgaande praktijken. *"Vooraleer er sprake was van de Radix-tool, gebeurde het ook dat verschillende afdelingen overleg pleegden over concrete situaties. De juiste methode moet nog blijken uit de praktijk, aangezien we allemaal pioniers zijn."* Ook rees de vraag of dit instrument specifiek bedoeld is voor jongeren. Elke Wouters verduidelijkt dat de tool is ontwikkeld door het team jongerenwelzijn van de stad Antwerpen. Er bestaan echter nog andere toegangspoorten. Alles hangt af van wie de tool wil gebruiken: een school, een universiteit, een politieafdeling, een vereniging. Wat de verantwoordelijkheid ten aanzien van de resultaten betreft: dit hangt af van de actoren met wie het document werd ingevuld. Elke Wouters is van oordeel dat alle betrokken partijen die het document hebben ingevuld uiteindelijk de verantwoordelijkheid dragen. Wat de ontwikkelingsprojecten van de tool betreft, meldt Elke Wouters dat de Radix-tool werd voorgesteld aan de burgemeester van Antwerpen, Bart de Wever, die hem heeft aanbevolen aan Liesbeth Homans, viceminister-president van de Vlaamse Regering. Het idee is nu om de tool aan te bieden aan alle Vlaamse gemeenten. Twintig gemeenten krijgen de mogelijkheid om de tool te leren gebruiken via een opleiding die wordt ondersteund door de dienst Jeugdinterventie van de stad Antwerpen. Er wordt momenteel gewerkt aan een Franse vertaling. Het gebruik van de tool vereist zonder enige twijfel een voorafgaande opleiding. Men moet ook voorzichtig omspringen met de term 'radicalisme', omdat deze term een sterke impact heeft op mensen.

C. Opleiding van veldwerkers in de Franse wijken en meer bepaald in Noord-Frankrijk

Drie Franse sprekers werden uitgenodigd om hun initiatieven op het vlak van opleidingen voor professionals in radicaliseringspreventie toe te lichten.

- Als eerste schetste **Mohamed Douhane, verantwoordelijke voor de preventie en veiligheid bij de Stad en de Stedelijke Cohesie van het Algemeen Commissariaat voor territoriale gelijkheid (CGET)** het actiekader van het CGET. Dat is het centrale bestuur, op nationaal niveau, van het ministerie van Territoriale Cohesie en Betrekkingen met Lokale Overheden (Ministère de la Cohésion des territoires et des Relations avec les collectivités locales). Het stadsbeleid is een transversaal beleid dat aandacht heeft voor zeer complementaire en verschillende onderwerpen, waaronder het verbeteren van de levensomstandigheden in de prioritaire wijken.

Frankrijk telt ongeveer 1.400 prioritaire wijken, die vroeger ook wel 'quartiers sensibles' of kwetsbare wijken werden genoemd. Dat zijn wijken die met heel wat problemen te kampen hebben op het vlak van tewerkstelling, economische ontwikkeling, discriminatie, schooluitval en radicalisering. Wat dit laatste punt betreft, moet worden opgemerkt dat het gehele grondgebied geconfronteerd wordt met radicalisering. Het fenomeen is weliswaar intenser in de prioritaire wijken.

In Frankrijk worden drie niveaus van radicaliseringspreventie onderscheiden. Primaire preventie omvat een reeks beleidsmaatregelen die zich niet op een bepaalde bevolkingsgroep richten maar op alle bewoners van kwetsbare wijken. Deze preventie is niet rechtstreeks gericht op de bestrijding van radicalisering, maar draagt ertoe bij met verschillende programma's op het gebied van onderwijs, ruimtelijke ordening, scholing en ondersteuning van het ouderlijk gezag. Primaire preventie in kwetsbare wijken wordt uitgevoerd door maatschappelijk werkers, straathoekwerkers en leraren. Secundaire preventie is gericht op families of individuen die als geradicaliseerd geseind staan. Tot slot heeft tertiaire preventie als doel het voorkomen van recidive. We hebben het hier vooral over veroordeelden, personen die een gevangenisstraf uitzitten en die hetzij een aanslag hebben gepleegd, hetzij in de gevangenis geradicaliseerd zijn.

Om deze verschillende actieniveaus te coördineren, keurde de Franse premier een nationaal preventieplan tegen radicalisering goed, dat op 23 februari 2018 werd voorgesteld. Dit plan mobiliseerde niet minder dan 20 ministeries en omvat 60 maatregelen op nationaal niveau, gegroepeerd rond drie krachtlijnen:

- De eerste krachtlijn is de dwingende noodzaak om de geest te beschermen tegen radicalisering. Er dient een ideologische strijd gevoerd te worden, eerst binnen families en vervolgens via het nationale onderwijs, op school. De kritische geest van jonge mensen moet worden ontwikkeld. Hiertoe moeten educatieve en associatieve projecten worden opgezet.
- De tweede krachtlijn is de versterking van het detectienetwerk. Er kan geen preventiebeleid gevoerd worden zonder dat er op departementsniveau wordt gedetecteerd. Dat is het werk van alle professionals. Ook de verenigingen die in de

- wijken werken, detecteren de signalen van radicalisering.
- De derde krachtlijn is de evolutie van radicalisering begrijpen en erop anticiperen. Er bestaat geen unieke aanpak op het vlak van kennis over preventie. Er bestaat een psychoanalytische, een geopolitieke en een sociologische benadering. Met al deze benaderingen dient men rekening te houden.

Het belangrijkste aspect is de professionalisering van de actoren. Opleiding is immers van cruciaal belang. Het CGET is van mening dat er twee belangrijke aspecten aan de opleidingen verbonden zijn. Specifiek voor Frankrijk is de wet van 1905 die de waarden van de Republiek en het principe van de laïciteit bekrachtigt. Het ministerie is altijd van mening geweest dat de ontwikkeling van opleidingsacties rond deze waarden de primaire radicaliseringspreventie zou versterken. Verder zijn er ook alle acties die het ministerie van Binnenlandse Zaken voert, met het interministerieel comité voor de preventie van criminaliteit en radicalisering, dat opleidingen rond preventie organiseert voor de verschillende administraties. Deze opleidingen zijn bedoeld voor de staatsambtenaren (AS, magistraten, leerkrachten) en voor de lokale autoriteiten. Het tweede belangrijke aspect is de veralgemening van de territoriale plannen voor de preventie van radicalisering in de context van de stadscontracten. Dat zijn maatregelen van het stadsbeleid die worden opgezet door de staat, de lokale autoriteiten, de inwoners en de verenigingen en die betrekking hebben op huisvesting, stadsvernieuwing, vervoer, onderwijs enz.

Het doel van vandaag is om preventieve maatregelen te nemen die betrekking hebben op de ondersteuning van het ouderschap, het psychisch lijden van adolescenten en het beheer van het tegendiscours. Jongeren hebben nood aan een republikeins, seculier en tolerant discours als tegengewicht tegen het extremistische discours. Het is zaak om globaal te denken en lokaal te beheren, en in deze context vervullen burgemeesters een spilfunctie in de preventie van delinquentie.

Na de tussenkomst van Mohamed Douhane werd een praktische vraag gesteld: *Moet een opvoeder die geconfronteerd wordt met dit soort complexe situaties eerder een sociologische, analytische of sociaal-politieke opleiding kiezen?* De heer M. Douhane antwoordt hierop dat de opleidingsmarkt in Frankrijk een vrije markt is. Er wordt dus een hele reeks opleidingen aangeboden door een brede waaier van organisaties die een lucratieve markt hebben ontdekt. Sommige daarvan zijn oplichters en kunnen bezwaarlijk professioneel worden genoemd. Men kan nochtans niet zomaar instructeur worden. Men moet over pedagogische vaardigheden beschikken, de inhoud kennen en die ook kunnen overbrengen. De beste opleiding kan niet anders dan multidisciplinair zijn. Dat wil zeggen dat men een socioloog, een magistraat, een politieagent, een leraar en, waarom ook niet, een moeder ontmoet die een associatief netwerk runt. Momenteel denkt het ministerie van Binnenlandse Zaken eraan om de opleidingen radicaliseringspreventie in kaart te brengen en hiervoor een lastenboek uit te schrijven. Iedere organisatie zal de instructeursdiploma's moeten staven en een zekere financiële transparantie moeten voorleggen. De lokale overheden zullen deze gids van organisaties die een zekere garantie bieden, kunnen raadplegen. Hierop wordt de vraag gesteld: *"Bevat dit lastenboek ook opleidingen over de religieuze context, ondanks de seculiere context van Frankrijk?"* M. Douhane antwoordt hierop dat secularisme niet de vijand van religie is. Secularisme is in de eerste plaats gewetensvrijheid. Frankrijk is een rechtsstaat die de godsdienstvrijheid en de scheiding van kerk en staat garandeert. Dus ja, er kunnen religieuze gesprekspartners aan het woord komen in deze opleidingen, op voorwaarde dat het betrouwbare gesprekspartners zijn. Opleidingen zijn immers de belangrijkste toegangspoort voor sektarische groepen in Frankrijk.

Op de vraag of er opleidingen voor gezinnen bestaan, antwoordt M. Douhane dat volwassenen worden opgeleid tot "relais-personen". Dat zijn contactpersonen die in de wijken wonen. Vaak zijn dat ouders. Zij zijn actoren in hun wijk, omdat ze als interface tussen de overheid en de bevolking fungeren. Zij hebben een gesubsidieerde baan en volgen opleidingen preventie om een beter inzicht te verwerven in situaties die zij tegenkomen in de uitvoering van hun taken. Er zijn inmiddels 4.000 relais-personen actief op het grondgebied.

- **Olivier Delaval, hoofd overleg en burgerschap van de Europese Metropool Lille (MEL), stelde vervolgens** het grootstedelijke plan ter preventie van radicalisering van de metropool voor.

Hij gaf eerst een woordje uitleg over de MEL, een openbare intercommunale samenwerkingsinstantie die 90 stedelijke en landelijke gemeenschappen groepeer (met iets meer dan een miljoen inwoners). De MEL werkt ook nauw samen met instanties over de landsgrenzen heen, aangezien het betrokken gebied ongeveer 170 kilometer grens omvat.

Het stadsbeleid wordt vanzelfsprekend voorgesteld in het kader van de MEL. Op het grondgebied worden ongeveer dertig wijken beschouwd als "wijk onder stadsbeleid" in prioritaire gebieden. Voortaan is de MEL bevoegd voor veiligheid en preventie van delinquentie. Er werd daarom vanaf nul een grootstedelijk plan voor de preventie van radicalisering opgesteld voor het grondgebied. De MEL stelde hiertoe een werkgroep samen waarin alle actoren inzake criminaliteitspreventie werden samengebracht: de prefectuur, de politiediensten voor de stedelijke gebieden, de gendarmerie voor de plattelandsgebieden, het parket, de verenigingen en de lokale verkozenen. Dit plan werd opgesteld op basis van een diagnose die het mogelijk maakte om de bestaande acties in het gebied te identificeren. De nadruk lag hierbij op primaire preventie, waardoor actie kon worden ondernomen vooraleer het radicaliseringsproces zich voltrekt of vooraleer situaties ontstaan die bevorderlijk zijn voor alle vormen van radicalisme.

De volgende acties worden in dit plan voorgesteld: opleiding, informatie, bewustmaking en begeleiding van de actoren en beroepsmensen op het terrein. Het is de bedoeling om de uitwisseling van informatie tussen de actoren die niet altijd samenwerken te bevorderen en de wijkbewoners te informeren. De jongsten worden prioritair ondersteund via burgerschapseducatie, de bestrijding van de sociaal-educatieve afbrokkeling en educatie in het gebruik van digitale tools en media. De krachtlijnen van het actieplan waren secularisme, burgerschap en samenleven. De acties zijn ook gericht op problemen in verband met het zelfbeeld, isolement en schooluitval. Welke zijn de concrete acties op het terrein? Het is de bedoeling dat de MEL een platform wordt dat middelen aanreikt om de vragen van de gemeenten te beantwoorden en zo de staat via de prefecturen te interpellieren in functie van de bevindingen op het terrein. De MEL heeft PIA (Programme d'Investissement d'Avenir) gelanceerd, dat werd gebruikt om een zgn. *serious game* te ontwikkelen, om jongeren en hun ouders bewust te maken van hun online praktijken. Deze *serious game* was ook bedoeld om informatie op een kritische manier te leren benaderen, vooral in kwesties die verband houden met radicalisering en complottheorieën.

We merken tot slot op dat de MEL bewustmakingsacties voor het grote publiek en de uitwisseling van informatie rond radicaliseringspreventie steunt. Alles begon met het

theaterstuk "Djihad", geschreven door Brusselaars, dat op het grondgebied werd gespeeld. *"Voor de MEL was dit een interessant instrument om het grote publiek en de inwoners van de wijk te sensibiliseren. De debatten die bij het stuk horen, stimuleren de input van de burgers. Het is de bedoeling om bewustwording te creëren rond het radicaliseringsfenomeen en meer in het algemeen om sociale banden te creëren."*

- Tot slot stelde Marie-Pierre Cauwet, directrice van de **Association de prévention spécialisée du Nord (APSN)**, haar vereniging voor en de opleidingen die er worden aangeboden op het vlak van radicaliseringspreventie.

De APSN werd in 1986 opgericht en wordt door het Département du Nord erkend als leermiddelencentrum. Het is een opleidingsorganisatie die alle gespecialiseerde preventiediensten samenbrengt, d.w.z. alle straathoekwerkers van de regio Noord. De organisatie vertegenwoordigt ongeveer 300 professionals die in contact staan met talrijke andere actoren op het grondgebied. Het centrum is dan ook in staat om interinstitutionele opleidingen aan te bieden aan alle geïnteresseerde belanghebbenden. Het voorkomen van radicalisering is een van de onderwerpen die door de APSN worden behandeld, omdat dit thema geen voorrang mag krijgen op andere belangrijke problematieken in de wijken. Wat deze vereniging ook vooropstelt, is dat er niet één vorm van radicalisering mag worden aangepakt maar dat radicalisering in al zijn vormen moet worden bestreden, bijvoorbeeld ook de extreemrechtse radicalisering.

Naar aanleiding van de aanslagen werd het collectief "Ensemble on fait quoi?" opgericht, dankzij het netwerk van verenigingen voor gespecialiseerde preventie en met alle betrokken actoren. Er werd een reeks congressen/debatten opgezet voor zowel professionals als bewoners van de wijken. Zo'n 1.800 professionals volgden deze opleidingen. De opleidingen moeten in verschillende niveaus worden aangeboden. Het eerste niveau is het basisniveau. Vervolgens werden er groepen samengesteld die de praktijken en de situatie op het grondgebied evalueren, evenals specifieke opleidingen voor de managers. Er werden ook modules ingericht rond debatten met de burgers, vanuit de theaterkunst.

De behoeften van de werknemers op het terrein zijn reëel. Er is nood aan een formalisering van de interventiemethoden en een heropleving van de collectieve en participatieve debatten

met de bewoners van de wijken. Professionals moeten weer vertrouwen krijgen in hun corebusiness om gevoelige onderwerpen op een comfortabele manier te kunnen bespreken.

D. Opleiding van actoren in de wijken van de stad Luik

Manuel Comeron is radicaliseringsbeambte bij de stad Luik. Tijdens de workshops gaf hij toelichting over een specifieke maatregel die binnen de gemeente werd ontwikkeld naar aanleiding van gewelddadige acties die verband hielden met radicalisering. In 2014 werd Manuel Comeron aangesteld als referentiepersoon inzake radicaliseringspreventie voor de stad Luik, en in 2015 werd een lokaal intersectoraal overlegorgaan opgezet met de gemeentelijke dienst voor sociale cohesie, de interculturele dienst, de jeugddienst, het OCMW, CRIPEL (centrum voor integratie van migranten), een jeugdhuis, een AMO, de universiteit van Luik, scholen en Open Ado. Dit overlegplatform staat onder toezicht van de burgemeester, die de leiding ervan heeft gedelegeerd aan de referentiepersoon bevoegd voor radicalisering. Afhankelijk van de behoeften en noodwendigheden op het terrein, worden ook de lokale en federale politiediensten uitgenodigd op dit overleg. Het doel is om de verschillende hulpmiddelen met elkaar te verbinden, een algemene uitwisseling van informatie tot stand te brengen en de geschillen die hieromtrent zouden bestaan, op te lossen.

Conform een wet en een omzendbrief die in 2018 werden goedgekeurd, werd er een lokale integrale veiligheidscel (CSIL) opgericht die zich bezighoudt met radicalisme, extremisme en terrorisme. Deze CSIL wordt bijeengeroepen telkens er een individueel geval moet worden besproken en bestaat uit de burgemeester, de politie en de referentiepersoon radicalisme. Er wordt dus gepleit voor een holistische en globale benadering van het fenomeen.

- Op het gebied van opleiding gaat de voorkeur uit naar een proactieve pedagogie ten aanzien van de jongeren, de scholen en de sportclubs. De nadruk ligt op burgerschapseducatie, media-educatie, conflictbeheersing en kritisch denken. Daarbij wordt samengewerkt met verschillende partners, zoals de gemeentelijke jeugddienst, CRIPEL en de Universiteit van Luik. Er wordt momenteel gewerkt aan instrumenten.
- Op het vlak van preventie wordt ingezet op bewustmaking van het type primaire preventie met de vertoning van films gevolgd door debatten met moeders van jihadisten en jongeren (o.a. met de film "La chambre vide"). Andere films die in AMO's, scholen en jeugdhuisen worden vertoond zijn bijvoorbeeld "Toru" en "La part sauvage". De stad Luik heeft daarnaast ook een parcours uitgewerkt onder de noemer "Democratie en vrijheid" (Démocratie et libertés). Dit bewustmakingsluik is bedoeld om dialoog, verdraagzaamheid en interculturaliteit te bevorderen en polarisering te bestrijden. Het is gebaseerd op het aanbieden van spreekruimten, waar inhoud wordt gegeven aan positieve waarden en waar getuigenissen en ervaringen kunnen worden gedeeld en sociale banden worden gecreëerd tussen burgers, lokale diensten en professionals. Zo werd er bijvoorbeeld een zitting georganiseerd met een getuigenis uit de Afro-Amerikaanse gemeenschap. Er werd ook een bijeenkomst georganiseerd in de wijk Sclessin in het kader van fancoaching. Op het vlak van secundaire preventie werd een eerste opleidingsluik over het beheer van kritische informatie en het belang om informatie te delen in geval van risico georganiseerd, op basis van de waakzaamheidsindicatoren. Er bestaat ook een toolkit Waakzaamheid. Daarnaast richt het tweede deel van de opleiding zich op vragen als "Wat is radicalisme" en "Hoe bestrijd je radicalisme" in samenwerking met de Universiteit van Luik en meer bepaald experts Michael Dantinne, criminoloog, en Hassan Boussetta, doctor in de

politieke wetenschappen. Er wordt ook een beroep gedaan op buitenlandse experts (in het bijzonder van het preventiecentrum van Montréal en het centrum voor terrorismestudie van Washington). In termen van tertiaire preventie ligt de nadruk op deradicalisering of 'disengagement' in samenwerking met de dienst klinische psychologie delinquentie, sociale onaanpassing en integratieprocessen van de ULg. Het Psyrad-project voert een onderzoeksactie voor de psychosociale begeleiding van gewelddadig radicalisme met tien geradicaliseerde personen. Het project staat onder toezicht van een psycholoog en een religieuze referent (of de nieuwe directeur van het opleidingsinstituut voor imams) en streeft naar 'disengagement'.

- De opleidingen voor professionals, tot slot, worden door CRIPEL ingericht. Verenigingen op het terrein worden er onderricht in de psychologische processen van radicalisering en de internationale context. Verder worden er om de zes maanden ook lunchconferenties georganiseerd.

Tijdens de workshop waren alle deelnemers het erover eens dat sensibilisering en opleiding van groot belang zijn, net als het uitwisselen van informatie in spreekruimten of tijdens debatten, en dat er moet worden ingezet op een multidisciplinaire aanpak. De steun van een universiteit zoals de ULg, die nauw betrokken is bij de problematiek van radicaliseringspreventie, is voor de stad van onschatbare waarde voor de analyse van het fenomeen en de ontwikkeling van tools.

E. .Samenwerking tussen de lokale overheid en de partners in de Brusselse gemeente Sint-Jans-Molenbeek

Olivier Vanderhaeghen is preventieambtenaar bij de preventiecel radicalisme van de gemeente Sint-Jans-Molenbeek, een van de 19 gemeenten van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Hij nam zijn functie op in 2014, toen er van de gebeurtenissen in Brussel nog geen sprake was, preciseert hij.

De preventie van gewelddadige radicalisering in Sint-Jans-Molenbeek is onderverdeeld in drie zwaartepunten: de politieke aanpak met het Kanaalplan en het politieplan, aangevoerd door het kabinet van de minister van Binnenlandse zaken; de bestuurlijke aanpak binnen de CSIL (conform de wet en omzendbrief); de preventieve aanpak met de definitie van de concepten, de bewustmaking van de lokale actoren en de implementatie van een actiemethodologie via preventiemiddelen.

De bestuurlijke aanpak via de CSIL wordt verzekerd door de politie, de preventiedienst, het hoofd van de juridische dienst van de Burgerlijke Stand en de burgemeester of zijn kabinetschef. Alle belanghebbenden werken samen en vervullen hun eigen rol: *"De behoefte aan informatie is essentieel om strategieën te ontwikkelen in gevallen die ons zorgen baren. Deze informatie-uitwisseling is geen eenrichtingsverkeer, maar helpt ons integendeel om het risico te bevestigen of te ontkrachten en te derubriceren. Dat is ook belangrijk voor het preventieve werk. Ieder blijft zijn functie vervullen, maar werkt samen met de politie. Zo kunnen we de politie bijvoorbeeld adviseren om geen controle uit te voeren bij een bepaald persoon, om dat de opvolging door de preventiedienst daardoor in het gedrang zou kunnen komen."*

Wat de preventieve aanpak betreft, richtte Olivier Vanderhaeghen zich vanaf eind 2014 vooral op de opvolging van gezinnen en geradicaliseerde personen, via een eerste contact met

de familie en vervolgens met de betrokkenen zelf. De aanpak is curatief en gericht op een sociale en professionele integratie en re-integratie van geradicaliseerde personen. Ook de actoren op het terrein worden opgeleid en gesensibiliseerd. Daarnaast werd er een identiteits- en weerbaarheidsbenadering geïnitieerd. De dienst bestaat uit vier personen: een historicus-filosoof, een socioloog, een criminoloog en een persoon die verantwoordelijk is voor de socio-professionele aspecten. Aangezien de dienst wordt ingezet in de gehele politiezone van Brussel-West, zou extra personeel vaak welkom zijn.

Wat de synergieën op lokaal niveau betreft, is er sprake van een institutionele samenwerking tussen de politiediensten, van wie de modus operandi nog in de kinderschoenen staat (geheimhouding van het onderzoek versus beroepsgeheim van maatschappelijk assistenten) en het verenigingsleven (met een zeer grote paracommunale vzw en de wijkverenigingen). Een aantal synergieën overstijgen het lokale niveau (lobbygroepen, institutionele toeristengroepen, ambassadeurs die de stad bezoeken, enz.). Verder wordt er samengewerkt met de academische wereld, die de afgelopen tien jaar belangstelling heeft gehad voor preventie op het terrein en met betrekking tot het maatschappelijk middenveld. Deze samenwerking werkt eerder op de lange termijn, terwijl er momenteel meer behoefte is aan een onmiddellijke aanpak. Er werden overheidsopdrachten gelanceerd om onderzoek te doen naar radicaliserende trajecten en er lopen momenteel studies en onderzoeksacties. Vaak echter werken onderzoekers vanuit hun ivoren toren en is het belangrijk om de evolutie van deze jongeren te volgen, omdat hun trajecten erg snel evolueren.

Op institutioneel niveau merken we dat de gemeenten die geconfronteerd worden met radicaliseringsproblemen (Schaarbeek, Molenbeek, Brussel-stad, Vorst) verschillende benaderingen hanteren. In Schaarbeek, bijvoorbeeld, worden personen niet individueel gevolgd, terwijl dat in Molenbeek en Brussel-stad wel het geval is. Er zijn initiatieven genomen in samenwerking met het Belgisch Forum voor Preventie en Veiligheid in de Steden, het mobiele team van het ministerie van Binnenlandse Zaken en in het kader van de preventieplannen tegen radicalisering en sociale polarisering. Er zijn synergieën tussen de gemeentelijke diensten (burgerlijke stand, onderwijs), er worden bewustmakingsacties uitgevoerd. Idem via de gemeenschapsdiensten (SAJ/SPJ, CAPREV) met de uitwisseling van goede praktijken in de FBW. Er wordt ook samengewerkt met de scholen en OCMW's, maar deze instellingen blijven gecompliceerd in termen van openheid voor andere institutionele actoren.

Wat de specifieke synergieën betreft, zijn de samenwerkingsverbanden beperkt in de tijd (niet meer dan twee jaar) en afhankelijk van de omstandigheden. De samenwerking berust op directe belangen en is ondergeschikt aan de lokale en bovenlokale beleidskeuzes. *"Zodra de emotie voorbij is, is de reactie snel verzadigd en ontstaat de indruk van stigmatisering, benadrukt O. Vanderhaeghen. Er moet ook worden opgemerkt dat er veel interesse is voor de de-radicaliseringsprogramma's, maar dat er ook uit opportunisme wordt gehandeld. "Maar het risico op het terrein is de inflatie van beleidsmaatregelen die alle kanten uit gaan".*

Het is weliswaar geen sinecure om de dingen te benoemen, na te denken over een gemeenschappelijke definitie, te problematiseren, een stapje terug doen en de krachten te bundelen, maar ook om de doelstellingen van alle partijen te combineren, om niet emotioneel te reageren en niet in de slachtofferval te trappen. En dan is er nog het gevaar van polarisatie en hypertrofie door de media. Er zijn ook onderwerpen die wrevel opwekken, zoals het door elkaar halen van concepten (radicaliteit, radicalisering, radicalisme), de kwestie van het

beroepsgeheim ("tussen uitzonderingsregeling en ideologie"), het taboe van radicalisering ("het bestaat niet"), het "iedereen voor zich" syndroom (de wens om alles intern te regelen en niet met anderen samen te werken) of het "radicalisme is overal" syndroom. Ten slotte is de beoordeling geval per geval die voortvloeit uit de CSIL en die een wettelijke verplichting op lokaal niveau is, niet vanzelfsprekend om in te voeren. Anderzijds liggen succesfactoren in het elkaar leren kennen in termen van doelstellingen, aanpak en methodologie. Het belang van interpersoonlijke relaties en de toegevoegde waarde van een bovenlokale en academische benadering zijn niet te onderschatten. Ten slotte versterken crisissituaties de banden, waardoor het mogelijk wordt om het loutere veiligheidsaspect te overstijgen..

IV. Conclusies

Ter afsluiting van deze dag van intensief nadenken, bedankte Alexandre Lesiw, voorzitter a.i. van de POD Maatschappelijke Integratie, de deelnemers voor hun aanwezigheid en hun bijdragen, ondanks de late uitnodiging.

Hij wees op het grote aantal colloquia over radicalisering dat de afgelopen maanden werd georganiseerd en in de komende maanden zal plaatsvinden. *"Het is immers ieders verantwoordelijkheid om te streven naar een beter begrip van de oorzaken van radicalisering. Het is een complex fenomeen, op lokaal niveau, op alle bestuurlijke niveaus en in de samenleving als geheel. Nadenken over manieren om radicalisering te voorkomen of in te dammen is een noodzaak. Het doel van de multidisciplinaire uiteenzettingen tijdens de ochtend en de workshops tijdens de namiddag, was om gedachten en ervaringen te delen en de praktijken op het terrein te verrijken, zodat deze doelstellingen kunnen verwezenlijkt worden."*

Alexandre Lesiw prees ook het European Urban Knowledge Network (EUKN) vanwege de overduidelijke toegevoegde waarde van het delen van ervaringen op dit gebied en het werk van voorzitter Mart Grisel, die de conferentiedag afsloot met de mededeling dat hij de beslissing van België om het netwerk te verlaten, betreurt. Hij benadrukte evenwel dat de samenwerking met de POD Maatschappelijke Integratie erg vruchtbaar was en sloot een samenwerking voor de voorbereiding van de volgende stedelijke agenda en, in het algemeen, met België, niet uit.